

הלכות הדף היומי

מסכת סוטה

תוכן

א. אמר יוסף הגיע עת שנשבע הקדוש ברוך הוא שאני גואל אתכם והגיעה שבועה שהשבעת את ישראל אם אתה מראה עצמך מוטב ואם לאו הרי אנו מנוקין משבועתך 1
ב. כל העושה דבר ולא גמרו ובא אחר וגמרו מעלה עליו הכתוב על שגמרו כאילו עשאו

3

דף יג.

א. אמר יוסף הגיע עת שנשבע הקדוש ברוך הוא שאני גואל אתכם והגיעה שבועה שהשבעת את ישראל אם אתה מראה עצמך מוטב ואם לאו הרי אנו מנוקין משבועתך

י"א¹ שכמה אנשים שנשבעו לעשות דבר מה או לא לעשותו ומת אחד מהם ואינו מקיים שבועתו נפטרו כולם, ויש חולקים² שאף אם מת אחד מהם או עבר אחד מהם על השבועה, השאר חייבים לקיים שבועתם.

ודוקא שאינן³ תלוין זה בזה, אבל אם תלוין זה בזה ואי אפשר לאחד לקיים שבועתו בלא חבירו, כגון שנשבעו לילך ביחד לארץ ישראל, והאחד עובר וקשה לשני לילך לבד, לכו"ע פטור גם כן.

¹ מבי"ט ח"ב סימן רס"ד ד' קב"א ע"ד מובא ב ש"ך יורה דעה סימן רלו ס"ק יז בעשרה שנשבעו שלא להסכים ושלא לחתום על איזה דבר ומת א' מהם נפטרו כולם ועיין גליון מהרש"א שם שהביא מהמ"ז יג כתב שהביא רבינו ירוחם ראייה מפרק קמא דסוטה. בתשובות בית יעקב סימן קי"א מפרש הראיה כך, דאיתא שם (סוטה י"ג א') על משה שהתעסק בקבורת יוסף, חכם לב יקח מצות [משלי י, ח], משמע דעבירה לא היה למשה אלו לא היה מתעסק בקבורת עצמות יוסף. ועיין בדרכי משה [אות ו] דכוונת רבינו ירוחם על סוגיא אחרת [שם י, א]. ולכאורה הנפקא מינה, דלפירוש הדרכי משה גם הרבינו ירוחם לא איירי אלא בשנים שנשבעו זה לזה, וכמו שכתב [דרכי משה שם] בשם מהר"ם פאדו"ה [סימן סו] והריב"ש [סימן תנג], מה שאין כן לפירוש המ"ז, דהא משה וישראל לא נשבעו זה לזה, כי אם שניהם ליוסף. וי"ל דזה טעם המבי"ט שהביא הש"ך כאן ס"ק י"ז וטעם תשובת בית יעקב דמשמע דסבירא ליה נמי כהמבי"ט.

² הרמ"א י"ד רלו ו לפי מה שכתב הש"ך שם

³ רמ"א שם.

הלכות הדף היומי

מסכת סוטה

וכבר התבאר לעיל דף י. ששנים⁴ שנשבעו זה לזה לעשות דבר אחד, ועבר אחד מהם על השבועה, השני פטור, ואינו צריך התרה⁵, שלא נשבע אלא על מנת שגם חבירו יקיימנה⁶.

לפיכך איש ואשה שנשתדכו זו לזה, וקבלו חרם לינשא לזמן קבוע, מי שעיכב והעביר המועד אסור לינשא לאחר, שאף על פי שעבר הזמן שבועתו קיימת, והצד השני שלא עיכב רשאי לבטל השידוכין, ומותר להינשא או לישא, ואין צריך התרה. אולם אם נשא או נישא הצד השני לאחר, גם המעכב מותר בלא התרה, שהרי אינו יכול לקיים עוד שבועתו.

ואפילו אם טוען זה העובר המועד שהיה אנוס, אינו נאמן שיתחייב הצד השני עדיין בשבועתו, ומכל מקום טוב הוא שילך הצד השני אצל חכם ויתיר לו שבועתו, שי"א שיש לחשוש שמא יביא המעכב עדים שהיה אנוס בדבר שהעביר המועד⁷, ונמצא עבר זה על שבועתו אם נשא בלא התרה.

⁴ שו"ע ונו"כ יו"ד רלד ו

⁵ דהוי כמו כריתת ברית כשבועת אברהם לאבימלך שנשבעו זה לזה להיות שלום ביניהם ואחר כך עברו הפלשתים על השבועה ונפטרו גם ישראל משבועתם ונלחם שמשון עמהם כמבואר לעיל דף י. ש"ך שם מז ומקורו הנהגות מרדכי שבועות פרק שלישי רמז תשפג ובמ"ז כתב שהראיה היא. שאמר משה ליוסף הגיע השבועה שנשבע הקדוש ברוך הוא שאני גואל אתכם והגיע השבועה שהשבעת את ישראל אם אתה מראה עצמך מוטב ואם לאו הרי אנו מנוקין משבועתך כו' ועיין חדושי הגרשוני שכתב עליו "שנה ברואה, ולא עיין בהגהות מרדכי דשבועות" וכן עיין בנקה"כ שם והביא מרבינו ירוחם בסוף נתיב י"ד [סוף ח"ז] הביא גם כן ראיה כיוצא בזה, וז"ל, וראיה מדוד כשהלך להלחם עם הארמיים, אמרו לו הסנהדרין כיון שהם עברו הברית שכרת יעקב עם לבן הארמי בימי בלעם כבר היו פטורים ישראל לעוברו, כדאיתא במדרש תהלים [פרק ס] מכתם לדוד [ונו"ג] בהצותו [שם ס, א – ב], עכ"ל. ועיי"ש מש"כ על ראיית המ"ז

⁶ שנים שנשבעו הרב מ' חיים אלפנדרי זצ"ל בספרו אש דת על התורה כתב בפ' קרח דנראה דה"ה אם ישראל נשבע לעשות דבר עם העובד כוכבים כיון דהעובד כוכבים ליתא בשבועה פטור הישראל מאותה שבועה עכ"ל ולדינא צ"ע. חי' רבי עקיבא איגר שם, ולכאורה קשה הרי לא נפטרו ישראל מן השבועה עד שעברו פלשתים אע"ג שאבימלך עכו"ם הוי וא"כ לא היה חייבו. ואולי קודם מתן תורה שאני, או שידוע היה שאבימלך יקיים השבועה וכן מוכיחים המקראות שיצחק אבינו בא במענה על מה שסיתמו פלשתים בארות אביו. ועיין שיירי כנסת הגדולה הנהגות בית יוסף יורה דעה סימן רכח רנה שלדעת הגדולים שסוברים דאפילו גדולי הדור חרמם חרם לדורות הבאים ואין שבועתם שבועה לדורות הבאים, היכי אמרינן הוחלה שבועתו של אבימלך דנראה דמשום דפלשתים פרצו את הגדר תחלה הותרו להלחם, והלא אפילו שפלשתים היו עומדים בשבועתם היו יכולים להלחם עמהם ולא היו עוברים את הברית ואת השבועה, כיון דהמשביעים מתו ובניהם אינם חייבים לקיים שבועתם. וצ"ל לדעת הגדולים הללו, דשבועת אברהם עם אבימלך היה עמה חרם, דאף על גב דכתיב כי שם נשבעו שניהם אפשר שגם חרם היה שם, אך קשה, למה לא נסתיעו המפרשים דחרם חל על דורות הבאים מאברהם ויעקב כיון שלפי דעתם חרם היתה שם. ויש לדחות, מפני שלא נזכר בהם חרם בפירוש. והנכון אצלי, דס"ל לגדולים הללו דהא דשבועה אינה חלה על דורות הבאים היינו בשבועה שאינה תלויה בהנאת אחרים, אלא דוקא בהנאת עצמם הם ובניהם וזרעם אבל שבועת אברהם ע"ה עם אבימלך ויעקב ע"ה עם לבן שבשבועתו היתה תועלת לאבימלך וזרעו ועל ידי כן היה גם כן הוא נשבע, וכן שבועת יעקב שעל ידי שבועתו היתה תועלת ללבן וזרעו, שבועה כזו חל על דורות הבאים.

⁷ משמע שבאנוס לא פטר שבועתו ועיין ב"ח (שם) תמה נהי דהאנוס פוטר את המעכב שלא יהא נקרא עובר על שבועתו, כיון דאנוס הוא, מ"מ למה יהא השני עדיין קשור בשבועתו, הרי לא נשבע אלא ע"ד שיבא לזמן פלוני, וכיון שלא בא נפטר משבועתו, וע"כ חולק על הרמ"א, אלא לרוחא דמילתא יתיר שבועתו. והמ"ז יג

הלכות הדף היומי

מסכת סוטה

ואם לא פירשו קבלת החרם או התנאי בשעת מעשה, שמתחילה נעשה השידוך בסתם, ואח"כ נתנו תנאים⁸, כגון שזמן הנשואין יהיה ליום פלוני וכותבים כך בקשרי התנאים, ולא נתפרש שהשידוך נעשה ע"מ כן, אף על פי שאח"כ אחד מהם עבר הזמן, חבירו מחויב לקיים השידוך, כיון שעבר מחמת האונס ואין עיקר הזיווג תלוי בזמן⁹.

קבעו בתנאים זמן החתונה, ואחד מהצדדים עיכב והעביר הזמן, רשאי הצד השני לבטל השידוכין, ונחלקו הפוסקים כשהעיכוב היה מחמת אונס אם השידוך בטל.

דף יג:

ב. כל העושה דבר ולא גמרו ובא אחר וגמרו מעלה עליו הכתוב על שגמרו כאילו עשאו

כתב דקביעת זמן אינו דבר עיקרי כל כך שנאמר שבשביל זה יתבטל השידוך, ואח"כ אם במזיד העביר הזמן הצד השני פטור, אבל כשהיה אנוס לא במלה השבועה וחייב לישאנה לאחר שיעבור האונס, וכתב המ"ז שמעיקר הדין כשבא וטוען שאנוס היה ולא בירר שהיה אנוס, ה"ז כאילו אמר שאינו רוצה לישאנה, אלא דמ"מ יתיר שבועתו, והמ"ז סובר שמעיקר הדין צריך להתיר שבועתו. ועיין ש"ך חושן משפט סימן כא ס"ק ג' שחילק שכשאדם מחייב עצמו נגד חבירו בדבר שלא היה חייב על תנאי, ואירעו אונס לזה שחייב עצמו שלא קיים התנאי, פטור והרי הדבר כמו שהיה מקדם, דאונס רחמנא פטריה, אבל מי שחייב עצמו נגד חבירו בדבר שלא היה חייב, ע"מ שיעשה לו חבירו איזה ענין ליום פלוני, ואירעו אונס לחבירו, אין המתחייב חייב בשביל אונסו של זה, דאונס רחמנא פטריה אמרינן אבל אונס רחמנא חייביה לא אמרינן, ומה לו בזה שאירעו לחבירו אונס, הרי לא קיבל על עצמו חיוב זה אלא על תנאי זה, וכיון שלא קיים חבירו התנאי, אף שהוא מחמת אונס למה יתחייב הוא.

⁸ הש"ך בנקה"כ (שם) השיג על המ"ז וסובר כהב"ח דכל שעבר הזמן אף באונס, הצד השני פטור משבועתו, וכתב לחלק שאם נשבעו להנשא לזמן קבוע ועבר הזמן אף באונס, השבועה במילה, אבל אם נשבעו להנשא ולא קבעו זמן, ואח"כ קבעו זמן, אין העברת הזמן מבטל השבועה, ובאופן זה איירי הרמ"א. ועיין פתחי חושן חלק ט' פרק ו' סעיף כב.
⁹ ש"ך חושן משפט שם.

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLl17K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדף היומי

מסכת סוטה

הציע עסק או שידוך ונגמר הדבר ע"י אחר, יש כמה צדדים בדברי האחרונים¹⁰ בדין תשלום השכר¹¹. ויש אומרים¹² שכל שעשה מעשה שעל ידו נתקרב הדבר, אף על פי שנגמר ע"י אחר, יש לו דין מתחיל ומציע.

¹⁰ עיין פתחי תשובה חושן משפט סימן קפה ס"ק ג' שבאין רמאות בדבר מה שלא נגמר על ידי המתחיל ונגמר על ידי אחר, אין להתחיל כלום, דאם המתחיל אף שלא היה יכול לגמור, מכל מקום הוא היה הממציא לשידוך הלו, שעל ידו נתגלה הדבר, ובאו שדכנים אחרים, או אותו צד שהיה מרוצה להשידוך מעמיד אחרים אשר דבריהם נשמעין יותר לצד השני, הן על ידו הן על ידי שום גרמא, בודאי דיש לו דין מתחיל, וזה הכלל באופן שאפשר לומר, אילו היה זה המתחיל אשר התעורר לזה, לא היה עולה על דעת אחרים לדבר שידוך הלזה, אם כן ודאי מחויב ליתן להתחיל כפי המנהג, מה שאין כן אם הגומרים נתעוררו מעצמם לאותו שידוך, וסוברים לפי דעתם שהם הראשונים [נראה דרצה לומר שניכר גם כן לבית דין כן, כגון שהם ממקום רחוק וכהאי גוונא], אם כן המתחיל לא עשה שום פעולה טובה בזה, הואיל שבעל דבר אינו מרוצה על ידו, ואילו שבו האחרים היה נשתקע הדבר, והשדכנים האחרים באו מעצמם ולא יודעים שום דבר מהמתחיל, אם כן אין שום טעם ליתן לו דבר כו'. וראיה לחילוק זה מגמרא דידן. וקשה על זה ממדרש ילקוט תהלים [רמז תשי"ג] מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, וכי דוד בנאו והלא שלמה בנאו, אלא אמר הקדוש ברוך הוא הואיל וחשבת לבנותו כו', ועל פי חילוק הנ"ל אתי שפיר, דגבי עצמות יוסף, בלא התחלה דמשה היה גם כן נתקיים בודאי אותו מצוה על ידי אחרים משום השבועה, רק דאמרו הניחו לו כבודו בגדולים כדאיתא התם, לכן נקרא על שם הגומר, כיון דאי לאו שקדם המתחיל, היה הגומר נמי מתחיל, מה שאין כן בבנין בהמ"ק דלא נקבע זמן קבוע לבנין, ואי לאו דהתעורר דוד אפשר לא היה מתעורר מלך אחר, כמו שלא התעורר שאול, לכך נקרא על שמו כו']. ומה ראייה לנידון דידן בדין המתחיל בשדכנות, דאם המתחיל היה הממציא לדבר, ואי לאו המצאתו אפשר דלא היו הגומרים מסקי אדעתיהו, ודאי ראוי לו שכר המתחיל על כל פנים, עד כאן דבריו, ע"ש. ועיין בפתחי תשובה לאה"ע סימן נ' ס"ק ט"ז, כמה פרטי דינים בענין שדכנות.

¹¹ ברמ"א (חו"מ קפה סעיף ו') וז"ל, ראובן היה לו בית למכור ובא שמעון וסרסרו למכרו ללוי, ואמר ראובן שלוי שונאו ואינו רוצה למכור לו, ואח"כ מכרו ללוי ע"י אחר, חייב ליתן לשמעון דמי סרסרותו, ע"כ. ועיין פתחי חושן חלק ד פרק יד הערה י' שהביא מה שכתב בשו"ת נוב"ת (חו"מ סימן לו) שיש לחלק בין שדכן למתווך, שבמתווך לאחר שנתרצה בדמי המקח כבר נגמר הדבר ואין חסר רק הקנין, ולכן אם הכנים ברמאות סרסור אחר יש להסתפק אם זה מחייב את המוכר לשלם לראשון, אבל בשידוכים ידוע שאף שנתרצו שני הצדדים בסך הנדון יש הרבה אפשר ולהשוות, ולפעמים בגלל דבר קטן מתבטל השידוך לגמרי, ולכן אם אחד מהצדדים מכנים אוהבו או קרובו לגמור הדבר, אפילו היה הראשון יכול לגמור, אין כאן רמאות כלל, ואין לשדכן הראשון על הצדדים אלא תרעומת, אבל לא שום דין ומשפט כלל, ובדברי גאונים כתב שמדברי העט"ז משמע שאם הכנים המחזיקים קרובים לגמור השידוך, אין לקרובים כלום בשדכנות, ומשמע שהכל למתחיל, ודלא כדמשמע מדברי הנוב"י.

ובשו"ת שב יעקב (חו"מ סימן יג) כתב, שאף כשבא הראשון והציע ובא אחר שלא ידע שכבר הציעו אותו שידוך, והציע וסרח ונגמר הדבר, אין למתחיל כלום, שהרי לא הועיל כלום, מיהו היינו דוקא כשהצעתו של הראשון לא נתקבלה על דעת המחזיק, ורק ע"י התעסקות ושכנוע של השני נכנס בלבו ונגמר הדבר, אבל אם גם הצעתו של ראשון נתקבלה על דעתו, אלא שמאונס או מרצון לא הלך לגמור הדבר, ובא זה וגמר, יש מקום לומר שלולא הצעת הראשון שכבר נתקבלה על לבו לא היה השני מצליח להביא לידי גמר, ומגיע לו כמתחיל וכעין זה כתב בהנהגות חכמת שלמה (סימן קפה) וכן בערך ש"י (שם), וכתב במשפט שלום שגם הנו"ב מודה לזה.

וכן יש לדון כשהמוכר פרסם מודעה בעתון שרוצה למכור, ובא אחד ושלח לו קונה (ונראה שאם בא אליו המתווך היה עליו לומר בתחלה שכבר פרסם ואינו רוצה לשלם דמי תווך), לכאורה יש מקום לומר שגם בלי המתווך היה מקבל קונה, ואם לא עסק המתווך בגמר אין מניע לו, אלא שיתכן שהיה צריך להמתין זמן רב יותר, או שלא היה משיג תנאים כאלה, וע"כ נראה שיש לילך בזה לפי אומדנא, ואולי יש מקום לחלק לפי מצב ההצעה והביקוש של דירות, וגם אם דרכו של הקונה לקרוא ולחפש בעתונים בהצעות למכירת דירות, וע"י שו"ת אנרות משה (חו"מ סימן מט). בערך ש"י (סימן קפה) מסתפק כשהשדכן הגומר לא נודע לו על כך

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLl7K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדף היומי

מסכת סוטה

מהראשון, אלא לאחר שהתחיל הראשון ועזב באמצע המציא השני מעצמו, והעלה שכל השכר לשני אם הראשון לא הביא לקירוב דעתם, עיין שם שהביא ראיות לזה, ולכאורה נראה לדייק שאם הראשון לא עזב הענין, אלא שהשני הכניס עצמו באמצע, אף על פי שלמעשה נגמר ע"י השני, יש לראשון דין מתחיל. ובעיקר חלוקת שכר השדכנות בין מתחיל ואמצעי וגומר, כבר כתבו הפוסקים שתלוי לפי מנהג המקום (בערוה"ש (אהע"ז סוף סימן נ) כתב שלאמצעי אין כלום, ומ"מ המנהג לתת להם דבר מה), ועד כמה שידוע לי נהוג בזמננו לתת שליש למתחיל ושני שליש לגומר, ונראה מדברי הפוסקים האחרונים שכן היה נהוג בימיהם, וקשה להגדיר בדיוק מה נקרא מתחיל ומה נקרא גומר, וראוי לדיין או לבורר להתחשב גם בטרחה של השדכן, ויש לדון כשהציע לאחר מהצדדים, והמחותן עצמו, או ע"י שליח, מסר למחותן השני, אם יכול לתבוע גם מהצד השני, ולכאורה משמע מדברי הפוסקים שרק מהצד שהציע לו מגיע לו שכר, וע"י שו"ת בצל החכמה (ח"ג סימן י) ובספר הליכות ישראל.

¹² ע"י הערה הקודמת מדברי השב יעקב, וכ"כ במשפט שלום (בקו"א לסימן קפה) בשם מהר"ם מינץ (סימן כא) בדין מי שסרסר לאחר לקנות דירה, ובינתיים נמכר לעכו"ם, וחזר הלוקח אח"כ וקנהו מהעכו"ם, שאם דברי הסרסור נמרו להמות לב הקונה, צריך לתת לו חלק ששית כדין מתחיל מצד, וע"י שו"ת שו"מ (מהדו"ג ח"ג סימן ז), ובשו"ת מהרא"ל צונץ (חו"מ סימן לו) משמע דכל שנתבטל הדבר אמרינן פנים חדשות באו לכאן ואין לו שכר, וכ"כ בערך ש"י (סימן קפה) בשידוך שלא נגמר ונשא אחרת, ואח"כ גירשה ונשא המדוברת שאין לשדכן הראשון כלום, ומצדד לומר שאפילו נשתדך עם אחרת ונתבטל וחזר ונשתדך עם זו הדין כן, ובמנחת פתים (שם) סובר שמגיע לו שכר (וכ"כ בד"ג כלל קו בשם ספר יהושע שצריך ליתן דבר מה למתחיל), והאריך לדחות דברי המהרא"ל הנ"ל, ובנדון ידיה שהציע שידוך לאברהם קודם שגירשה נכנס אחר וגמר השידוך, כתב דכ"ש שיש לו דין מתחיל, כיון שנכנס הדבר בלבו ולא הסית דעתו, דמסתמא כבר היה בדעתו אז לגרש. ובשו"ת אבני נזר (חו"מ סימן לו) דן בשדכן שהציע שידוך לאחר ולא נגמר, ונתארסה המדוברת עם אחר, ואח"כ הציע שדכן אחר את אחותה הקטנה, וטוען הראשון שקירב המחנות, וכתב שמצד החתן אפשר שמגיע לו אבל מצד הכלה אינו מקבל כלום, שעיקר שכר שדכן הוא מהחתן והכלה שהם הנהנים, וכיון שלא דיבר אודות כלל זה הרי לא נתכוין לההנותה כי אם לאחותה, ועיי"ש שדן בדברי המשפט שלום, ומ"מ סיים שראוי לבצוע, וע"י שו"ת לבושי מרדכי (חו"מ סימן מז) ומהר"ש ענגיל (ח"ז סימן קז). ועיין פתחי חושן שם סוף הערה יא שכתב "ועל פי דברי הפוסקים האחרונים שהבאתי כאן יש לדון בכל כיוצא בזה, ואי אפשר לפרט כל מציאות העלול לבא, והכלל הוא שכל שקירב הדבר לידי גמר יש לו חלק בשדכנות, ואם לאו אף על פי שבא לידי גמר אינו מקבל, וע"י עוד בספר הליכות ישראל כמה פרטים בהלכה זו".

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLl7K9ciPjB873YPB8kBu>